

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ISTORIE „GEORGE BARIȚIU”

**VICARIATUL GRECO-CATOLIC AL
MARAMUREȘULUI ÎNTRE ANII 1856 ȘI 1930**

Teză de doctorat

Rezumat

Conducător științific:
Cercetător științific I
Dr. Simion Retegan

Doctorand:
Câmpeanu Marius Constantin

Cluj – Napoca
2015

Cuvinte cheie: *Maramureș, vicariat, vicar foraneu, protopopiat, protopop, Preparandie, convict, școală confesională, dascăl, conferințe învățătorești, reuniuni învățătorești.*

Teza de doctorat cu titlul *Vicariatul greco-catolic al Maramureșului între anii 1856 și 1930* prezintă structura de organizare a singurei instituții românești, care a activat în perioada dualismului austro-ungar, în fostul comitat Maramureș. De asemenea, este redat gradul de implicare a vicarilor foranei, a protopopilor și preoților greco-catolici maramureșeni atât la înființarea și susținerea *Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș*, a Preparandiei și convictului, cât și la organizarea și funcționarea școlilor confesionale românești.

Deși Episcopia greco-catolică de Gherla a fost înființată în noiembrie 1853, transferarea celor 54 de parohii greco-catolice din Maramureș în structura noii eparhii a fost realizată în anul 1856 și a prins contur instituțional în toamna anului 1860, prin reînființarea Vicariatului greco-catolic al Maramureșului și prin investirea la conducerea acestuia a vicarului Mihail Pavel. Cealaltă limită cronologică fixată, anul 1930, marchează înființarea Episcopiei greco-catolice a Maramureșului cu sediul la Baia Mare. Vicariatul Maramureșului a fost încorporat în structura ecleziastică nou-creată, administrată de episcopul dr. Alexandru Rusu, în care a funcționat până în 1948, anul interzicerii oficiale a Bisericii Române Unite cu Roma.

Lucrarea de doctorat este structurată pe opt capitole, încadrate de *Argument* și *Istoriografia temei* (la început), și de *Concluzii*, *Bibliografie* și *Anexe* (la final).

Istoriografia temei a avut ca principiu de organizare a literaturii de specialitate trei teme majore. Mai întâi, au fost prezentate cele mai importante contribuții istoriografice privitoare la istoria Bisericii Greco-Catolice din Transilvania. În continuare, au fost redate principalele lucrări referitoare la înființarea și funcționarea celor cinci vicariate existente în Transilvania (Hațeg, Făgăraș, Rodna, Sylvania, Maramureș) până în anul 1948. La final, au fost prezentate contribuțiile referitoare la dimensiunea ecleziastică a Maramureșului, printre care se remarcă scrierile vicarului Tit Bud, considerate a fi primele preocupări monografice dedicate organizării ecleziastice a Maramureșului, în epoca modernă.

Primul capitol, intitulat *Organizarea bisericească în Maramureș de la sfârșitul secolului al XIV-lea până la jumătatea secolului al XIX-lea* conține o analiză tematică a principalelor caracteristici ale vieții ecleziastice a românilor din Maramureș „între medieval și modern”. Ca subteme, au fost abordate următoarele problematici: rolul marcant deținut de Mănăstirea „Sfântul Mihail” din Peri, care în anul 1391 a primit statutul de stavropighie patriarhală, intervalul de timp în care ținutul s-a aflat sub „asistența spirituală” a episcopilor ortodocși de Bălgrad și a episcopilor ortodocși locali, și trecerea definitivă a Maramureșului (după anul 1733) sub jurisdicția Episcopiei rutene de Muncaci.

Capitolul al II-lea este dedicat *Vicariatului greco-catolic al Maramureșului*. După considerațiile istoriografice referitoare la instituția vicariatului foraneu, au fost abordate aspecte referitoare la desprinderea de Muncaci a parohiilor maramureșene și încorporarea acestora în cadrul Episcopiei greco-catolice de Gherla, înființarea Vicariatului greco-catolic al Maramureșului (la 24 noiembrie 1860) și a Consistoriului vicarial. În continuare, au fost prezentate medaliioanele biografice ale vicarilor foranei ai Maramureșului: Mihail Pavel (1860-1872), Ioan Pop (1872-1878), Mihail Kókényesdy (1878-1887), Tit Bud (1887-1917) și Ilariu Boroș (1919-1935). În prezentarea vicarilor foranei s-a pus accent pe rolul semnificativ pe care aceștia l-au avut în procesul de păstrare a caracterului confesional al școlilor elementare românești, la înființarea și susținerea *Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș*, a Preparandiei și convictului.

În capitolul al III-lea este prezentată *Structura Vicariatului greco-catolic al Maramureșului*, care între anii 1860 și 1930 a fost format din șase protopopiate (Vișeu, Cosău, Sighet, Iza, Ieud și Mara). În subcapitolele dedicate protopopiilor au fost prezentate elemente de statistică și date referitoare la parohii și filii, protopopi, preoți-paroahi și lăcașurile de cult edificate în intervalul de timp adus în prim-plan. O atenție aparte a fost acordată Parohiei greco-catolice a Sighetului, înființată prin decretul Nunțiatunii de la Viena, la 18 aprilie 1871.

Capitolul IV, intitulat *Asociațiile culturale susținute de Biserică*, aduce în prim-plan gradul de implicare a vicarilor foranei, a protopopilor și preoților greco-catolici maramureșeni la înființarea și susținerea *Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș*, a Preparandiei și convictului. Faptul că Sighetul nu s-a aflat sub jurisdicția ecleziastică a Gherlei a dus la întârzierea aprobării statutelor *Asociațiunii* și implicit la privarea Preparandiei la dreptul

de publicitate, fapt ce i-ar fi conferit o stabilitate financiară. Preparandia, înființată cu scopul de a forma dascăli calificați pentru școlile confesionale din vicariat, a avut un destin de scurtă durată, la efemeritatea acesteia contribuind pe de-o parte, sărăcia și indiferența celor care trebuiau să-i asigure susținerea financiară, printre care s-au numărat și preoții, iar pe de altă parte, politica de deznaționalizare a statului dualist. Pentru răspândirea literaturii și a culturii românești, clerul greco-catolic și intelectualitatea românească din comitat au înființat *Societatea de lectură a românilor din Maramureș*. Sub egida acesteia, s-au organizat întruniri culturale și conferințe în care dr. Ioan Mihalyi de Apșa și Simeon Botizan le vorbeau tinerilor elevi români de la gimnaziile maghiare din Sighet despre originea și puritatea limbii române făcând admirabile pleoarii la adresa culturii naționale. Pentru promovarea literaturii române a fost înființată o bibliotecă, la dezvoltarea căreia și-au adus contribuția, în calitate de „donatori”, personalități ale culturii românești de la sfârșitul secolului al XIX-lea, dintre care îi amintim pe George Barițiu, Iosif Hodoș, Alexandru Papiu Ilarian și Pavel Vasici.

În următoarele trei capitole este abordată problematica învățământului confesional românesc din Maramureș. Capitolul al V-lea, intitulat *Legislația școlară în perioada dualismului austro-ungar*, are două componente principale. În prima parte, sunt prezentate liniile directe ale legislației școlare din perioada dualismului austro-ungar, fiind evidențiate reglementările ce au avut un impact major asupra organizării și funcționării școlilor confesionale românești din vicariat. În a doua parte, este prezentată succint structura de organizare a învățământului confesional la nivel diecezan și cele mai importante dispoziții ecleziastice ce au impulsionat viața școlară a românilor din eparhia de Gherla.

În capitolele VI și VII, este prezentată rețeaua școlară din Vicariatul greco-catolic al Maramureșului, formată din 49 de școli confesionale. Criteriul de asociere a protopopiatelor, în două grupaje a câte trei protopopiate, a avut în vedere principiul de asociere ce a stat la baza organizării conferințelor învățătoarești din vicariatul Maramureș, în deceniile șapte și opt ale secolului al XIX-lea. În capitolul VI, este prezentată *Rețeaua școlară din protopopiatele greco-catolice Vișeu, Iza și Ieud*, iar în capitolul VII, *Rețeaua școlară din protopopiatele greco-catolice Sighet, Cosău și Mara*. În cadrul subcapitolelor s-a abordat punctual, fiecare școală confesională din parohii și filii, fiind aduse în prim-plan informații preluate din fondurile de arhivă și

șematismele de Gherla, referitoare la dascăli, nivelul de pregătire și salarizarea acestora, numărul copiilor cu vîrstă școlară, frecvența școlară, situația edificiilor școlare, fundațiile școlare etc.

În capitolul VIII, intitulat *Forme de organizare ale învățătorilor din Vicariatul greco-catolic al Maramureșului*, sunt prezentate două subteme: *Conferințele învățătoarești* și *Reuniunea învățătorilor greco-catolici din Maramureș*. Conferințele învățătoarești, organizate la nivel de protopopiat, în deceniile șapte și opt ale secolului al XIX-lea, au fost bune prilejuri de analiză a situației în care se afla învățământul primar românesc, ulterior fiind propuse măsurile necesare pentru eliminarea obstacolelor ce împiedicau buna desfășurare a procesului de educație și modernizarea demersului didactic. Un rol important l-a avut *Reuniunea învățătorilor greco-catolici din Maramureș*, înființată la Sighet, în anul 1883. După 1886, adunările generale ale dascălilor s-au desfășurat în școlile confesionale din vicariat. În ansamblu, activitățile desfășurate sub egida Reuniunilor învățătoarești au fost complexe, promovându-se atât creativitatea, prin intermediul disertațiilor susținute anual de către dascăli, cât și arta populară, arta corală, înființarea de biblioteci școlare etc. Prin promovarea pomiculturii, Reuniunea a reprezentat o punte de legătură între școală și viața economică a comunităților rurale.

Teza de doctorat se încheie cu *Concluziile*, *Bibliografia* aferentă temei și *Anexele*, în care au fost redată documente reprezentative subiectului abordat, provenite din fondurile de arhivă consultate.

CUPRINS

Argument

Istoriografia temei

I. Organizarea bisericească în Maramureș de la sfârșitul secolului al XIV-lea până la jumătatea secolului al XIX-lea

1.1. Considerații istorico-geografice

1.2. Ortodoxia maramureșeană de la sfârșitul secolului al XIV-lea până la jumătatea secolului al XVIII-lea

1.2.1. Mănăstirea „Sfântul Mihail” din Peri

1.2.2. Episcopii Maramureșului sub principii Transilvaniei

1.2.3. Lupta episcopilor maramureșeni pentru apărarea Ortodoxiei

1.3. Lupta episcopilor Ioan Giurgiu Patachi și Inocențiu Micu-Klein pentru menținerea Maramureșului sub jurisdicția Episcopiei greco-catolice de Alba-Iulia și Făgăraș

1.4. Vicariatul Maramureșului în cadrul Episcopiei greco-catolice de Muncaci

II. Vicariatul greco-catolic al Maramureșului

2.1. Instituția vicariatului foraneu. Considerații istoriografice

2.2. Separația de Muncaci și integrarea în Episcopia greco-catolică de Gherla

2.3. Înființarea Vicariatului greco-catolic al Maramureșului și a Consistoriul subaltern

2.4. Vicarii greco-catolici ai Maramureșului

2.4.1. Mihail Pavel (1860-1872)

2.4.2. Ioan Pop (1872-1878)

2.4.3. Mihail Kökényesdy (1878-1887)

2.4.4. Tit Bud (1887-1917)

2.4.5. Ilariu Boroș (1919-1935)

III. Structura Vicariatului greco-catolic al Maramureșului

- 3.1. Protopopiatul greco-catolic al Vișeuului
- 3.2. Protopopiatul greco-catolic al Cosăului
- 3.3. Protopopiatul greco-catolic al Sighetului
  - 3.3.1. Parohia greco-catolică a Sighetului
- 3.4. Protopopiatul greco-catolic al Izei
- 3.5. Protopopiatul greco-catolic al Ieudului
- 3.6. Protopopiatul greco-catolic al Marei

IV. Asociațiile culturale susținute de Biserică

- 4.1. Asociațiunea pentru cultura poporului român din Maramureș
  - 4.1.1. Asociațiunea și Preparandia
  - 4.1.2. Convictul Asociațiunii
    - 4.1.2.1. Construirea convictului
    - 4.1.2.2. Deschiderea oficială a convictului
- 4.2. Societatea de lectură a românilor din Maramureș

V. Legislația școlară în perioada dualismului austro-ungar

- 5.1. Politica școlară a statului dualist
- 5.2. Legislația ecleziastică școlară

VI. Rețeaua școlară din protopopiatele greco-catolice Vișeu, Iza și Ieud

6.1. Școlile din Protopopiatul greco-catolic al Vișeuului

- 6.1.1. Școlile confesionale din Borșa
- 6.1.2. Școala confesională din Moisei
- 6.1.3. Școala confesională din Vișeu de Sus
- 6.1.4. Școala confesională din Vișeu de Mijloc
- 6.1.5. Școala confesională din Vișeu de Jos
- 6.1.6. Școala confesională din Leordina
- 6.1.7. Școala confesională din Petrova

6.2. Școlile din Protopopiatul greco-catolic al Izei

- 6.2.1. Școala confesională din Botiza
- 6.2.2. Școala confesională din Glod
- 6.2.3. Școala confesională din Slătioara
- 6.2.4. Școala confesională din Nănești
- 6.2.5. Școala confesională din Șieu
- 6.2.6. Școala confesională din Rozavlea
- 6.2.7. Școala confesională din Poieni
- 6.2.8. Școala confesională din Strâmtura

6.3. Școlile din Protopopiatul greco-catolic al Ieudului

- 6.3.1. Școala confesională din Bocicoel
- 6.3.2. Școala confesională din Cuhea
- 6.3.3. Școala confesională din Dragomirești
- 6.3.4. Școala confesională din Ieud
- 6.3.5. Școala confesională din Săcel
- 6.3.6. Școala confesională din Săliștea de Sus

VII. Rețeaua școlară din protopopiatele greco-catolice Sighet, Cosău și Mara

7.1. Școlile din Protopopiatul greco-catolic al Sighetului

- 7.1.1. Școala confesională din Biserica Albă
- 7.1.2. Școala confesională din Iapa
- 7.1.3. Școala confesională din Rona de Jos
- 7.1.4. Școala confesională din Sarasău
- 7.1.5. Școala confesională din Săpânța...
- 7.1.6. Școala confesională din Apșa de Jos
- 7.1.7. Școala confesională din Apșa de Mijloc
- 7.1.8. Școala confesională din Slatina
- 7.1.9. Școala confesională din Sighet

7.2. Școlile din Protopopiatul greco-catolic al Cosăului

- 7.2.1. Școala confesională din Ocna-Șugatag
- 7.2.2. Școala confesională din Hoteni
- 7.2.3. Școala confesională din Budești
- 7.2.4. Școala confesională din Sârbi
- 7.2.5. Școala confesională din Călinești
- 7.2.6. Școala confesională din Ferești-Cornești
- 7.2.7. Școala confesională din Bârsana
- 7.2.8. Școala confesională din Văleni
- 7.2.9. Școala confesională din Oncești

7.3. Școlile din Protopopiatul greco-catolic al Marei

- 7.3.1. Școala confesională din Berbești
- 7.3.2. Școala confesională din Breb
- 7.3.3. Școala confesională din Crăcești
- 7.3.4. Școala confesională din Desești
- 7.3.5. Școala confesională din Giulești
- 7.3.6. Școala confesională din Sat-Șugatag
- 7.3.7. Școala confesională din Hârnicești
- 7.3.8. Școala confesională din Vad
- 7.3.9. Școala confesională din Valea Porcului

VIII. Forme de organizare ale învățătorilor din Vicariatul greco-catolic al Maramureșului

- 8.1. Conferințele învățătoarești din vicariatul Maramureșului
- 8.2. Reuniunea învățătorilor greco-catolici din Maramureș

Concluzii

Bibliografie

Anexe